

Mange forskere involveret i åbning af massegrave

Stadig flere umarkerede grave fra den spanske borgerkrig åbnes. Dna-teknologi gør det lettere at identificere ligene, men den historiske viden svinder, fordi ofrenes børn og vidner til henrettelserne dør.

KATHRINE STORGAARD CARLSEN

Fire nøgne menneskeskeletter ligger på den kolde jord. Fire arkæologer, en fysisk antropolog, en retsmediciner og en tandlæge sidder lænet ind over de mørkebrune knogler i den nyåbnede massegrav på kirkegården i den nord-spanske bjerglandsby Ágreda.

Med nænsomme penselstrøg fjerner en arkæolog jorden fra det ene kranies flækkede pandeben. En anden lægger forsigtigt de første skinnebenskogler i en gennemsigtig plastikpose, mens tandlægen studerer kindtænderne på en af de fire kæber.

Ovenfor står mindst 30 pårørende til de fire unge spanske mænd, der natten til 20. oktober 1936 blev skudt i hovedet på en bakketop uden for Ágreda i Castilla y León-regionen nord for Madrid – for derpå at blive smidt i en grøftekant ved landevejen og i ly af natten begravet bag rækkerne af høje kors og gravsten. I den fjernte ende af Ágredas kirkegård. Uden blomster, afskedsord og kors.

Mere end 120.000 spanske Franco-modstandere blev likvideret under og efter den spanske borgerkrig. Men størstedelen af de efterladte har aldrig fået mulighed for at tage afsked med deres henrettede familiemedlemmer, der ligger spredt ud over landet i anonyme massegrave.

Lyden af knitrende plastikposer, sagte gråd og penselstrøg mod nøgne knogler er det eneste, der bryder stilheden i den tætte, fæstningslignende kreds af børn, børnebørn, niecer, nevøer og oldebørn.

Indtil retsmedicineren Francisco Etxeberria beder barnebarnet til den ene af de fire henrettede sætte ord på sine følelser.

»Jeg føler, at i giver dem den omsorg og respekt, som de frarøvede os muligheden for at give dem. Jeg turde ikke tro på, at denne dag ville komme. Det er en kæmpe lettelse«, siger Anabel Lapuente.

Med tårevædede øjne ser den 52-årige kvinde på Francisco Etxeberria og de andre medlemmer af den videnskabelige organisation Aranzadi, der de seneste to dage har kastet lys over endnu et blodigt kapitel i den spanske borgerkrig.

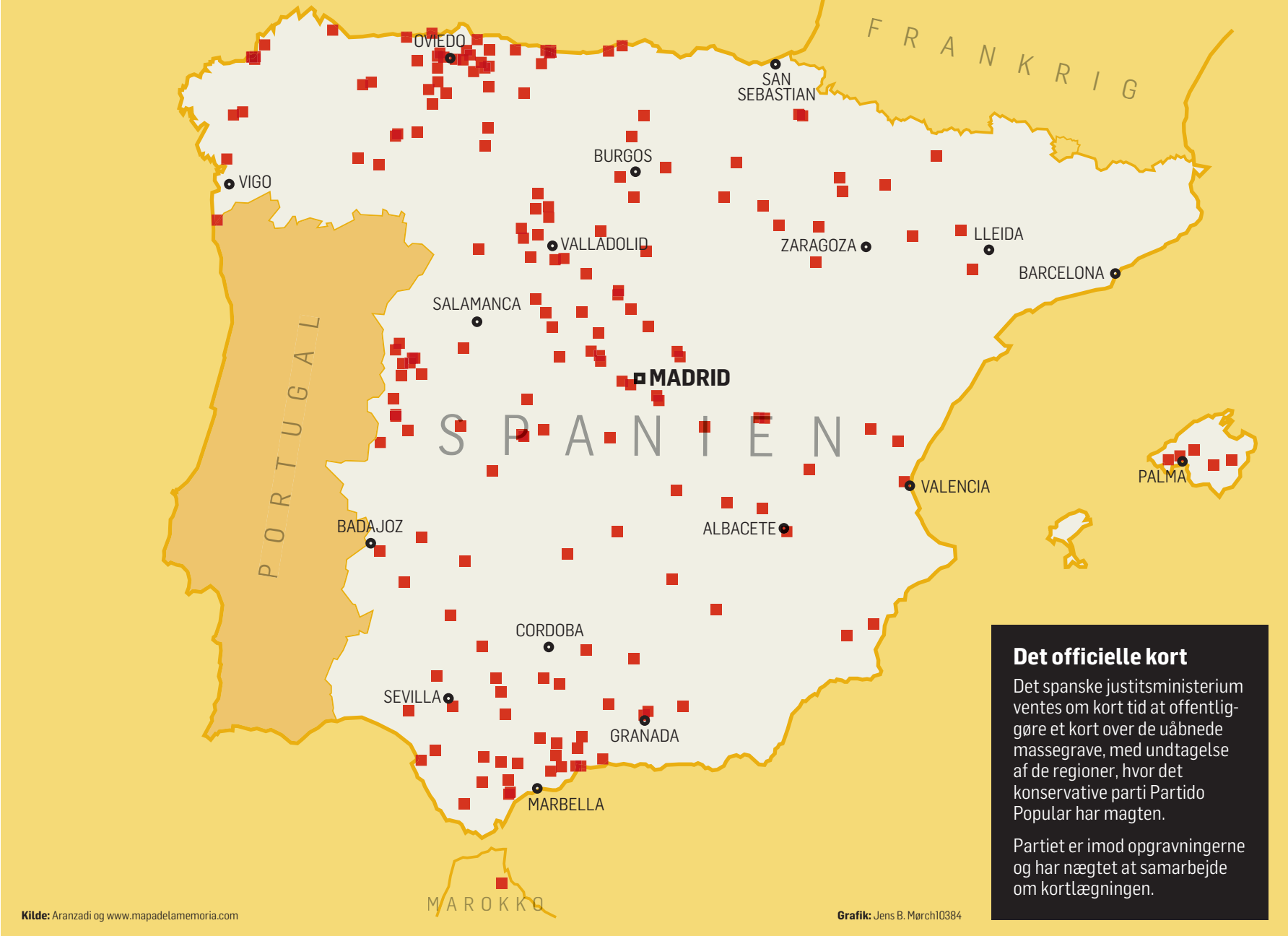
Ved hjælp af jordradarer, gravkøer, metaldetektorer, hænder, skovle og pensler har Francisco Etxeberria stået i spidsen for åbningen af mere end 100 massegrave med ofre fra den spanske borgerkrig og Franco-diktaturet.

Familiernes viden er altafgørende

Francisco Etxeberria minder Anabel Lapuente om, at Aranzadi ikke ville være her i dag, hvis ikke det var for de efterladtes mod, viljestyrke og historier samt Foreningen for Genskabelsen af den Historiske Hukommelse, ARMH, der siden 2000

Uåbnede massegrave fra den spanske borgerkrig

Det asturianske onlinemedie Asturias Opinión har indsamlet oplysninger om 187 uåbnede massegrave. De ses på kortet herunder. Ifølge flere historikere samt forskere fra Aranzadi, der har åbnet mere end 100 massegrave siden 2000, er der mindst 1.000 uåbnede grave med mindst 120.000 ofre.

har arbejdet på at finde frem til borgerkrigens massegrave.

»Vi har redskaberne og teknologien til at foretage opgravningerne og identificere skeletterne. Men uden historier og vidnesbyrd om henrettelserne og massegravene kan vi ikke finde frem til gravene«, siger han.

81-årige Concepción Concha, der står blandt kredsen af efterladte, er en af de få tilbageværende vidner til henrettelserne. I går fortalte hun for første gang om de fire sæt fødder hun som syvårig så stikke op af en grøft ved landevejen uden for Ágreda. »Her dræbte de dem«, sagde hun og pegede mod grøften. Med metaldetektorens hjælp fandt arkæologerne en 9 millimeter patron.

»Den er fra den periode (borgerkrigen, red.) og fra den type pistol, som blev brugt til at affyre nådeskud«, forklarer Francisco Etxeberria og lægger dermed endnu en brik i historien om henrettelserne.

Da han senere fører metaldetektoren hen over de blotlagte skeletter på kirkegården i Ágreda, bipper den igen. Foruden bæltespænder, knapper og mønter finder arkæologerne fem patroner. De forklarer, hvorfor mændenes kranier er

flækkede. Ligesom hundredtusindvis af andre spaniere blev de dræbt med skud i hovedet, konstaterer arkæologerne.

Indtil diktaturets fald i 1975 var oppositionen udsat for en brutal og effektiv undertrykkelse, der skabte frygt og forhindrede de efterladte i at bearbejde smerten.

Som så mange andre enker og familiemedlemmer til de henrettede fik Anabel Lapuentes bedstemor at vide, at hvis hun græd eller fortalte til nogen, hvad der var sket, ville hun eller hendes børn lide samme skæbne.

»Hun var så bange, at hun forblev tavs resten af livet«, siger Anabel Lapuente.

Fra generation til generation

Frygten blev siddende i kroppen. I mange familier overførtes tavsheden og frygten fra en generation til en anden, fortæller socialantropolog Francisco Ferrándiz. De seneste syv år har han forsket i åbningen af massegravens effekt på det spanske samfund for det statslige forskningscenter CSIC.

Et par meter oven for kredsen af pårørende sidder Mercedes Lapuente på en stol og græder. Hun lå i maven på sin mor, da Francos styrker henrettede hendes far.

»Far er i himlen, lille skat«. Mere fortalte Mercedes' mor ikke sine døtre, før de var voksne. Mercedes' sætninger er kortfattede, og hun har svært ved at finde ord for sine følelser.

»Mange af dem mangler simpelthen et sprog til at beskrive deres sorg, fordi de har levet med tavshed og fornægtelse i så mange år«, fortæller Francisco Ferrándiz.

Tavsheden og den sene konfrontation med fortiden er en af flere årsager til, at Spanien først for alvor begyndte at åbne landets massegrave for ti år siden, mener han. »Men frygten er blevet mindre efter den første opgravning i 2000, fordi befolkningen og medierne forholder sig stadig mere åbent til udgravningerne«, fortæller Fernando Ferrándiz.

Aranzadi gruppen består også af antropologer og psykologer, der før, under og

efter udgravningen interviewer de pårørende og støtter dem, når de fortæller deres smertefulde historier. For manges vedkommende for første gang. Efterfølgende skriver antropologerne historierne ned.

En stor del af den spanske befolkning er stadig imod åbningen af massegravene af frygt for, at de 'vil åbne sår' og genoplive konflikten fra borgerkrigen.

Men ifølge Francisco Ferrándiz har ingen af de pårørende haft behov for at hævn sig på fortidens bødler. »De ønsker blot at begrave deres familier med værdighed og finde ro i sjælen«, siger han.

»Udgravningsprocesserne er med til at lukke sårene. De fungerer som en form for terapi for de efterladte«, fortæller psykologiprofessor Guillermo Fouce, der har deltaget i mere end 60 udgravninger.

Skelet nummer fire

»Jeg ved ikke hvorfor, men jeg tror, ham der er min oldefar«, siger Anabel Lapuente datter Maria og peger mod det skelet, som arkæologerne har givet nummer 1.

Om hun har ret, får hun sandsynligvis svar på om nogle måneder, når Aranzadi har foretaget genetiske, antropologiske og patologiske analyser af skeletterne på

MASSEGRAVE FORSKERNES ROLLE

Siden år 2000 har forskningsgrupper fra syv forskellige universiteter i Spanien åbnet mere end 220 spanske massegrave og identificeret ca. 5.000 ofre. **Kultur- og socialantropologer** indsamler udtalelser og vidnesbyrd fra ofrenes familier og andre vidner om, hvordan og hvor henrettelserne fandt sted.

Historikere indsamler al nedskreven information om ofrene. I statsarkiverne, i medierne og i historiebøger.

Arkæologer undersøger jordbundsforholdene med en jordradar. Ved selve udgravningen deltager både arkæologer, retsmedicinere, tandlæger og fysiske og biologiske antropologer.

Knoglerne bringes til laboratoriet, hvor **restmedicinere** bestemmer ofrenes dødsårsag og eventuelle sygdomme. **Tandlæger** fastsætter ofrenes alder via analyser af kæber og tandsæt. Med deres viden om menneskekogler og genetisk arv bestemmer **biologiske og fysiske antropologer** ofrenes køn, alder, morfologi og højde. En **genetiker** foretager dna-analyser af celler fra ofrenes tænder og knogler, som sammenlignes med dna-analyser af nulevende familiemedlemmers spyt for at fastslå ofrets identitet.

Desuden interviewer og filmer **kultur- og socialantropologer** de efterladte under og efter opgravningen om deres følelser og erindringer. På den baggrund skriver de ofrenes og familiernes historie. Før, under og efter opgravningerne deltager også **psykologer**, der støtter de pårørende.

universitetslaboratoriet i San Sebastián.

I laboratoriet foretager genetikere dna-analyser af celler fra tænder eller knogler og sammenligner det med dna-prøver fra de nulevende familiemedlemmers spyt.

Men nogle gange lykkes det ikke. For jo flere generationer, der er imellem ofrene og familiemedlemmerne, jo sværere er det at identificere skelettet.

Hvis ikke dna-prøver kan identificere skeletterne, kan de patologiske analyser måske. Hvis analysen af knoglerne viser, at en af dem led af en bestemt sygdom, og familien kan bekræfte det, kan liget identificeres på den måde.

Derfor er familiernes historier også vigtige i laboratoriet.

Efter at have studeret kæben på skelet nummer 4 konstaterer tandlægen Claudio Albisu, at der er tale om en mand under 20 år. »Visdomstænderne var endnu ikke vokset ud«, fortæller han og holder kæben op mod de pårørende. Det matcher med Marcelino Navarro, den yngste af de fire henrettede mænd. Han var nemlig kun 17 år, da han blev skudt. Men identiteten kan ikke bekræftes, før dna-analyserne er gennemført.

Udgravningen i Ágreda er en smertefuld og sindsoprivende oplevelse for de pårørende. Men synet af de fire skeletter, der nu er lagt i hver sin plastikkboks, som snart sendes til laboratoriet, bringer lettelse og ro i sindene.

»Min mors højeste ønske var at bringe resterne af min far til vores familiegravsted i Zaragoza. Jeg havde aldrig troet, at det ville ske. Det er en meget speciel dag«, siger Mercedes og smiler lettet.

kathrine.carlsen@pol.dk

HVAD FORSKER DU I?

Kan sufistisk trancedans skabe fred i Pakistan?

Antropolog Ida Sofie Matzen undersøger, hvilken politisk indflydelse sufismen – den spirituelle del af islam – har i det pakistanske samfund. Og hvordan sufiernes fredelige visioner for samfundet kan udfordre Taleban.

Hvad går din forskning ud på?

»Jeg studerer sufisme, som er den 'spirituelle' del af islam, og hvordan denne form for islam er politisk i Pakistan. Sufisme er en betegnelse for islamisk 'mystik', en religiøs filosofi, der udtrykker den kærlighed eller forbundenhed, som er mellem Allah og mennesket. Størstedelen af sufierne deltager ikke i politik, og en sufi vil normalt svare, at han er apolitisk, fordi sufismen afskriver den materielle og verdslige verden«.

»Men jeg tager udgangspunkt i en antagelse om, at det spirituelle ikke kan adskilles fra det politiske. Når sufierne via for eksempel trancedans og meditation praktiserer og italesætter deres visioner om økonomisk lighed, fred, tolerance og menneskelighed, som hører til de vigtigste værdier inden for sufismen, fører de en form for politik og udbreder en ideologi om fred og kærlighed«.

Hvorfor har du valgt det her emne?

»Flere og flere forskere beskæftiger sig med sufismen. Men størstedelen af dem studerer filosofiens eller religionens folkløriske og spirituelle aspekter uden at inddrage sufismens politiske potentiale. Jeg synes, det er vigtigt at belyse, hvordan sufismens spirituelle praksisser og visioner kan forstås politisk. Ikke mindst på grund af Pakistans nuværende politiske situation, og fordi op mod 80 procent af den pakistanske befolkning er sufitilhængere i en eller anden grad«.

»I juli blev et af Pakistans vigtigste sufitempler, som ligger i Lahore, bombet, og

op mod 50 mennesker mistede livet, og i forrige uge blev endnu et sufitempel i Karachi bombet. Man formoder, at Taleban stod bag angrebene. Taleban opfatter nemlig sufierne som uislamiske afgudsdyrkere, fordi de tilbyder afdøde og nulevende helgener og praktiserer trancedans og andre spirituelle aktiviteter«.

»I den seneste tid er Talebans modstand mod sufierne vokset og har udviklet sig til militære angreb. Samtidig promoverer både den pakistanske regering og USA sufismen som et modstykke til Taleban i deres krig mod terror. Det passer nemlig godt til den politik, som Vesten fører nu, at definere sufismen som 'the soft image of islam'. Men USA's promovering af sufismen stemmer ikke overens med sufiernes egne værdier og aktiviteter«.

»Det ville være for vidtgående at påstå, at de militære angreb er en direkte konsekvens af den stigende amerikanske promovering af sufismen. Men jeg frygter, at USA's stigende opbakning til sufismen kan opildne til flere militære angreb, fordi deres definition af sufismen baserer sig

FELTSTUDIER. Ida Sofie Matzen har opholdt sig i Pakistan som led i arbejdet med sin ph.d.-afhandling om sufisme i landet. Hun ansat på Cast (Center for Advanced Security Studies) på Institut for Statskundskab ved KU. Privatfoto

på en forsimplet og vestlig fortolkning af religionen«.

Hvad har du fundet ud af?

»På baggrund af interview med og feltarbejde blandt pakistanske sufitilhængere i Lahore fandt jeg ud af, at sufierne forholder sig meget skeptisk til den amerikanske indflydelse og frygter, at USA's opbakning kan skærpe Talebans militære kamp mod sufismen. De seneste år har man med opbakning fra USA arrangeret flere og flere sufifestivaler. Men på festivalerne promoveres en form for sufisme, som ikke har befolkningens opbakning. Det er et problem, at USA bruger en vestlig fortolkning af sufismen som en slags modvægt mod Taleban«.

»Jeg opfatter også sufismens samfundsvisioner som et potentielt og fredeligt alternativ til Taleban på grund af sufiernes visioner om fred, kærlighed og tolerance. Og sufismens grundlæggende ide om, at alle er lige«.

»Vesten er vi vant til at adskille det politiske og det spirituelle. Inspireret af su-

fismens filosofi forsøger jeg at sammen tænke disse aspekter, fordi mine undersøgelser viser, at de spirituelle praksisser som trancedans og meditation har en direkte indvirkning på samfundet og resten af verden. Min forskning viser, at sufismen ikke bør promoveres politisk og instrumentelt og slet ikke i den amerikaniserede version, som USA praktiserer«.

Hvad kan din forskning bruges til?

»Svaret på, hvordan sufismen kan udvides og udfordre Taleban, kræver et dybtgående kendskab til sufismens spirituelle kræfter, politiske potentiale og visioner for samfundet. Det er det, jeg håber, at min forskning kan bidrage med. Jeg håber, at min undersøgelse af sufiernes holdning til USA's krig mod terror kan rejse debat om den politik, der bliver ført i Pakistan. Og kaste lys over, hvilke konsekvenser det har, at USA på den ene side fører krig og på den anden side taler det her pro-sufistiske tolerancesprog om fred og kærlighed«.

kathrine.carlsen@pol.dk